

Университет международного бизнеса

УДК 336.77 (574)

На правах рукописи

МАЕР ОЛЬГА ИОСИФОВНА

**Развитие кредитной системы Республики Казахстан: оценка состояния и
основные приоритеты**

6D050900 - Финансы

Диссертация на соискание ученой степени
доктора философии (PhD)

Научные консультанты
д. э. н., профессор Тусеева М.Х.
PhD, профессор Массимо Бьянки

Республика Казахстан
Алматы, 2013

СОДЕРЖАНИЕ

ОБОЗНАЧЕНИЯ И СОКРАЩЕНИЯ	3
ВВЕДЕНИЕ.....	4
1 ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ ФУНКЦИОНИРОВАНИЯ КРЕДИТНОЙ СИСТЕМЫ В УСЛОВИЯХ РЫНОЧНОЙ ЭКОНОМИКИ.....	10
1.1 Методология кредитной системы как механизма регулирования и повышения эффективности экономики государства.....	10
1.2 Теоретическое обоснование современных моделей кредитных систем зарубежных стран.....	23
1.3 Казахстанская кредитная система: институциональный состав, критерии эффективного функционирования и особенности адаптации к реалиям рыночной экономики	37
2 АНАЛИЗ ЭФФЕКТИВНОСТИ ФУНКЦИОНИРОВАНИЯ КРЕДИТНОЙ СИСТЕМЫ РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН.....	49
2.1 Основные этапы развития кредитной системы Республики Казахстан в условиях становления рынка	49
2.2 Оценка текущего состояния отечественного банковского сектора и специализированных кредитно-финансовых учреждений в условиях финансового кризиса	62
2.3 Место и роль казахстанской кредитной системы в рамках современных зарубежных кредитных систем	95
3 СОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ РАЗВИТИЯ КРЕДИТНОЙ СИСТЕМЫ РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН НА СОВРЕМЕННОМ ЭТАПЕ	109
3.1 Приоритетные направления развития отечественной кредитной системы в условиях рыночной экономики.....	109
3.2 Трансформация зарубежного опыта эффективности функционирования кредитных систем.....	121
3.3 Оптимизация структуры и финансовой устойчивости основных секторов кредитной системы Республики Казахстан.....	130
ЗАКЛЮЧЕНИЕ	140
СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННЫХ ИСТОЧНИКОВ.....	144
ПРИЛОЖЕНИЯ.....	154

АННОТАЦИЯ

диссертации на соискание ученой степени
доктора философии (Ph.D.) по специальности 6D050900 – «Финансы»

Маер Ольги Иосифовны

«Развитие кредитной системы Республики Казахстан: оценка состояния и основные приоритеты»

Актуальность темы исследования. В программе «Казахстан – 2030. Процветание, безопасность и улучшение благосостояния всех казахстанцев», Стратегии индустриально – инновационного развития Республики Казахстан на 2003 - 2015 годы и Послании Президента Республики Казахстан - Лидера нации Н.А. Назарбаева народу Казахстана «Стратегия «Казахстан-2050»: новый политический курс состоявшегося государства» большое внимание направлено на повышение эффективности функционирования отечественной кредитной системы, от стабильного состояния которой зависит возможность противостояния угрозе новой мировой дестабилизации. В рамках направления 1 «Экономическая политика нового курса - всеобъемлющий экономический прагматизм на принципах прибыльности, возврата от инвестиций и конкурентоспособности» поставлена задача обеспечения экономики необходимыми денежными ресурсами посредством восстановления кредитных институтов, избавления от проблемных кредитов и решения вопросов фондирования.

В этой связи развитие имеющихся теоретико – методологических и концептуальных основ в области кредитных отношений являются необходимыми условиями обеспечения эффективной работы кредитно-финансовых институтов; а рассмотрение особенностей развития и возможностей оптимизации структуры и финансовой устойчивости основных институтов кредитования выступает достаточно актуальной темой научного исследования.

Целью диссертационной работы выступает теоретическое обоснование функционирования современной кредитной системы, разработка рекомендаций по повышению эффективности кредитной системы и определение приоритетных направлений развития кредитных организаций Республики Казахстан.

Для решения данной цели были поставлены и последовательно решены следующие задачи:

– исследовать теоретико–методологические основы функционирования кредитной системы и определить роль кредитных институтов в развитии отечественной финансово – экономической системы;

– дать оценку структуры современной кредитной системы, выявить особенности и конкретизировать критерии эффективности функционирования отечественных кредитных организаций;

- исследовать зарубежный опыт успешного построения современных моделей кредитных систем и определить векторы их эффективности;
- провести анализ современного состояния кредитных организаций, выявить факторы, повлиявшие на эффективность их деятельности и обозначить проблемы основных секторов финансово-кредитной системы;
- на основе проведения сравнительного анализа определить место кредитной системы Республики Казахстан в рамках стран СНГ и наиболее экономически устойчивых стран мира;
- обозначить приоритеты развития кредитных организаций, разработать предложения по совершенствованию деятельности и модель оптимизации основных секторов кредитной системы.

Объектом исследования выступают финансовые результаты деятельности кредитных институтов Республики Казахстан.

Предметом исследования является совокупность экономических отношений, связанных с механизмом функционирования и оптимизации кредитно – финансовых институтов Республики Казахстан в рамках современного этапа развития.

Методологическую основу диссертационного исследования составляют системный, комплексный и исторический подходы к изучению проблем кредитования, метод экспертных оценок, методы экономического анализа – вертикальный, горизонтальный, трендовый, анализ коэффициентов, корреляционно–регрессионный анализ, а также метод экономико–математического моделирования.

Научная новизна диссертационной работы заключается в том, что в результате исследования теоретических аспектов, механизма функционирования кредитных институтов выявлены новые направления в области оптимизации деятельности кредитной системы Казахстана.

Новизна результатов исследования, полученная соискателем:

- дана углубленная авторская формулировка понятия «кредитная система»;
- посредством систематизации опыта отечественной и зарубежной практик кредитования, определены и конкретизированы критерии эффективности функционирования кредитной системы, сформулированные в виде системных требований к определенным параметрам состояния КСРК;
- на основе оценки и сопоставления основных финансовых показателей деятельности кредитных учреждений определены позиции казахстанских кредитных организаций в рамках стран СНГ и наиболее экономически устойчивых стран мира;
- предложены новые направления в работе с проблемными займами, позволяющие улучшить состояние кредитного портфеля кредитных организаций;
- предложена модель оптимизации структуры и повышения финансовой устойчивости кредитной системы Республики Казахстан посредством использования методов математического моделирования.

Основные научные положения, выносимые на защиту:

– в процессе исследования современного трактования термина «кредитная система» предложена авторская формулировка, учитывающая общность прав и обязательств участников кредитной системы в рамках конкретного государства;

– наличие упорядоченной системы предъявляемых к кредитным институтам критериальных требований, позволяет объективно оценивать общую устойчивость кредитной системы и способствует четкому обозначению занимаемых организациями позиций на кредитно – финансовом рынке;

– на основе проведенной оценки функционирования основных институтов кредитной системы выявлены: тенденции ухудшения качества активов, и, в частности, ссудного портфеля, невысокий прирост объемов собственного капитала, факторы, повлиявшие на неоднозначную динамику доходности, определены позиции, занимаемые отечественными кредитными институтами в рамках мирового кредитного сообщества и стран СНГ;

– обозначенные направления дальнейшего совершенствования казахстанской кредитной системы вкупе с использованием позитивного зарубежного опыта передовых европейских государств путем создания единого регулятора позволит осуществить переход именно к системному государственному подходу к методологии и практике регулирования и надзора, обеспечить стратегическое планирование развития кредитных организаций и сбалансированное развитие основных секторов КСРК. Внедрение же в сложившуюся систему по управлению проблемными долгами европейского опыта по созданию специализированных кризисных консультационных центров в сфере ипотечного кредитования и потребительских займов способствует частичному решению проблем кредитных организаций с просроченной задолженностью;

– разработанная автором оптимизационная модель, рассчитанная на основе предлагаемой матрицы, включающая в себя 3 основных сегмента кредитных организаций (банковский сектор, сектор ОООВБО и сектор ипотечных организаций) направлена на изменения структуры секторов кредитной системы и их параметров (активов, обязательств и капитала), которые позволят улучшить показатели рентабельности и повысить финансовую устойчивость КСРК.

Теоретическая значимость исследования определяется тем, что содержащиеся в нём научные выводы и практические рекомендации, могут послужить основой для дальнейшего более детального исследования и обсуждения проблем, связанных с улучшением качества функционирования кредитных институтов, способствующих повышению эффективности кредитного процесса. Результаты проведенного исследования могут быть использованы в преподавании ряда экономических дисциплин.

Практическая значимость диссертационного исследования состоит в возможности применения рекомендаций по улучшению состояния

кредитного портфеля коммерческими банками и другими учреждениями, осуществляющими деятельность, связанную с кредитованием.

Сведения о публикациях. По теме диссертации опубликовано 14 научных трудов общим объемом 6,1 п.л.. В научных изданиях, рекомендованных Комитетом по контролю в сфере образования и науки МОиН РК опубликовано 4 статьи, в зарубежном издании, входящим в международные базы научных журналов компании Томсон Рейтер (ISI Web of Knowledge, Thomson Reuters) и Скопус (Scopus) и имеющим ненулевой импакт – фактор – 1 статья, в материалах международных конференций - 6 статей, из которых 5 – зарубежные.

6D050900 – «Қаржы» мамандығы бойынша философия докторы (Ph.D.)
ғылыми дәрежесін алу үшін дайындаған диссертацияның

АННОТАЦИЯСЫ

Маер Ольга Иосифқызы

«Қазақстан Республикасының несие жүйесі: жағдайын бағалау және негізгі басымдары»

Зерттеу тақырыбының актуалдығы. «Қазақстан-2030. Гүлдену, қауіпсіздік және барлық қазақстандықтардың дәулеттілігін жақсарту» бағдарламасында, Қазақстан Республикасының 2003-2015 жылдарына индустриалдық-инновациялық дамыту стратегиясында және Қазақстан Республикасының Президенті-Елбасы Н.Ә.Назарбаевтің Қазақстан халқына «Қазақстан-2050» Стратегиясы: тұрған мемлекеттің жаңа саяси бағыты» жолдауында отандық несие жүйесінің, қайдан тұрақты жағдайынан жаңа дүниежүзілік тұрақсыздығына қарсы тұру мүмкіндігі тәуелді болады, атқарымдығын асыруға көп назар бағытталған. 1 бағыты «Жаңа бағыттың экономикалық саясаты – кірістілік, инвестициялардан қайтару және бәсеке жарамдылығы» шектерінде экономиканы ақша ресурстарымен несие институттарын қалпына келтіру, мәселелік несиелерден арылу және қорландыру сұрақтарын шешу жолымен қамтамасыз ету мақсаты қойылған.

Осымен байланысты несие қатынастары саласында бар болатын теориялық-әдіснамалық мен тұжырымдылық негіздерін дамыту несиелік-қаржылық институттарды нәтижелі жұмысын қамтамасыз етудің қажетті шарттарымен болып табылады; ал несиелену негізгі институттардың құрылымын мен қаржылық тұрақтылығын дамыту ерекшеліктерін мен оптимизациялаудың мүмкіндігін қарастыру ғылыми зерттеудің айтарлықтай маңызды тақырыбымен болып табылады.

Диссертациялық жұмысының **мақсатымен** тұстас несие жүйесінің қызмет істеуін теориялық негіздеу, несие жүйесінің нәтижелілігін асыру бойынша ұсыныстарды жасау, және Қазақстан Республикасының несиелік ұйымдарының басым бағыттарын анықтау болып табылады.

Берілген мақсатты шешуге арналған келесі мәселелер қойылған және шешілген:

– несие жүйесінің қызмет істеуінің теориялық-әдіснамалық негіздерін зерттеу және несиелік институттардың отандық қаржылық-несиелік жүйесінің дамытуында рөлін анықтау;

– тұстас несие жүйесінің құрылымының бағасын беру, отандық несиелік ұйымдарының қызмет істеуінің ерекшеліктерін табу және нәтижелілігінің өлшемдерін конкреттеу;

– тұстас несие жүйелерін жетістікті құру шетелдік тәжірибесін зерттеу және олардың нәтижелілігінің векторларын анықтау;

– мәселелік қарыздармен жұмысында несиелік ұйымдардың несиелік портфелінің жағдайын жақсартуға рұқсат ететін жаңа бағыттар ұсынылған;

– салстырмалы айыруды жүргізу негізінде Қазақстан Республикасының несие жүйесінің ТМД елдерінің және дүниежүзінің экономикалық ең тұрақты елдерінің шектеріндегі орнын анықтау;

– несиелік ұйымдарды дамыту басымдарын белгілеу, несие жүйесінің негізгі секторларының әрекетін жетілдіру бойынша ұсыныстарды және оптимизациялау моделін жасау.

Зерттеу объектімен Қазақстан Республикасының несиелік институттарының қаржылық нәтижелері болып табылады.

Зерттеу затымен тұстас дамыту қадамындағы Қазақстан Республикасының қаржылық институттарының қызмет істеу мен оптимизациялау механизмімен байланысты экономикалық қатынастарының жиынтығы.

Диссертациялық зерттеудің **әдіснамалық негізін** несиелеу мәселелерін зерттеуге кешендік пен тарихи амалдары, эксперттік бағалар әдісі, экономикалық айыру әдістері – вертикальды, жазықты, трендік, коэффициенттерді айыру, корреляциялық-регресстік айыру, тағы да экономикалық-математикалық зерттеу әдісі құрайды.

Диссертациялық жұмысының ғылыми жаңалығы теориялық аспектерді, несиелік институттардың қызмет істеуінің механизмдерін зерттеудің нәтижесінде Қазақстанның несие жүйесінің әрекетін оптимизациялау саласында жаңа бағыттар табылғанда тұрады. Зерттеудің нәтижелерінің ізденушісімен алынған жаңалығы

– «несие жүйесі» ұғымына авторлық анықтамасы берілген;

– несиелену отандық пен шетелдік практикаларының тәжірибесін жүйелену әдісімен несие жүйесінің қызмет істеуінің өлшемдері анықталған мен конкреттелген, түрінде жүйелі талаптардың тұжырымда - КСРК күйінің тағайынды параметрлеріне;

– несиелік мекемелерінің негізгі қаржылық көрсеткіштерін бағалау мен салғастыру негізінде қазақстандық несиелік ұйымдарының ТМД елдерінің және дүниежүзінің экономикалық ең тұрақты елдерінің шектерінде позициялары анықталған;

– дағдарыстан кейінгі кезіндегі несиелік ұйымдарының жағдайын жақсарту рұқсат ететін ұсыныстары жасалған және олардың дамытуының негізгі бағыттары белгілінген. Біртұтас реттеуіштің жаралғандарын жасау қой- өткел тап к к методология және ретте- және қадағалаудың тәжірибесіне, қамсыздандыр несие ұйымның дамуының стратегиялық жоспарла және КСРК негізгі секторының теңдестір- дамуын жүйелі мемлекеттік тіл табу;

– математикалық модельдеу жолдарымен Қазақстан Республикасының несие жүйесінің құрыдымын оптимизациялау қаржылық тұрақтығын асыру моделі ұсынылған.

Қорғауға шығарылатын негізгі ғылыми ережелер:

– «несие жүйесі» терминінің тұстас түсіндіруін зерттеу процессінде конкреттік мемлекеттің шектеріндегі несие жүйесінің қатысушыларының құқықтарының мен міндеттерінің бірлігін есептетін авторлық аңықтау ұсынылған;

– несиелік институттарына ұсынылатын өлшемдік талаптардың жосықталған жүйесінің бар болуы несие жүйесінің жалпы тұрақтығын әділ бағалауға рұқсат етеді және ұйымдармен несиелік-қаржылық нарығындағы алынатын позицияларын айқын белгілеуге көмектеседі;

несие жүйесінің негізгі институттарының қызмет істеуін жүргізілген бағалау негізінде табылған: активтердің, соның ішінде қарыздық портфелінің, сапасын нашарлау үрдісі, өздік капиталының секіртпелі кірістігі және мөлшерлерінің биік емес өсімі; кірістіктің бір мағыналы емес серпініне әсер еткен факторлар; отандық несиелік ұйымдарымен дүниежүзілік несиелік қауымдастығының және ТМД елдерінің шектерінде алынатын биік емес позициялары;

– қазақстандық несие жүйесін ілгері жетілдірудің белгілінген бағыттары және мәселелік қарызбен мәселелерін шешу позитивтік шетелдік тәжірибені пайдалау несиелік институттарына кешіктірілген қарызбен мәселелелерін шешуге және өздерінің қаржылық көрсеткіштерін жақсартуға рұқсат етеді;

– автормен жасалған оптимизациялық модель (3 негізгі буыны банктік сектор, ОООВБО және ипотекалық ұйымның секторының секторы) несие жүйесінің толықтай құрылымындағы және оның секторларының ішіндегі ҚРНЖ рентабельдігінің көрсеткіштерін жақсартуға және қаржылық тұрақтылығын асыруға рұқсат етейтін өзгерістерді көрсетеді.

Зерттеудің теориялық маңыздылығы онда бар болатын ғылыми қорытындылар мен практикалық ұсыныстар несиелік процессінің нәтижелілігін асыруға көмек ететін несиелік институттарының қызмет істеуінің сапасын жақсартумен байланысқан мәселелерін ілгері толығырақ зерттеуге мен талқылауға негізімен қызмет істеу мүмкін.

Диссертациялық зерттеудің **практикалық маңыздылығы** коммерциялық банктермен тағы басқа несиелеумен байланысқан әрекетін жүзеге асыратын мекемелермен несиелік портфелінің жағдайын жақсарту бойынша ұсыныстарын қолдауда тұрады.

Жариялаулар туралы мәліметтер. Диссертацияның тақырыбы бойынша жалпы мөлшерімен 6,1 к. қ. 14 ғылыми еңбектер жарияланған. ҚР БмҒМ Білім мен ғылым саласындағы бақылау бойынша комитетімен ұсынылған ғылыми баспаларда 4 мақалалар, Томсон Рейтер (ISI Web of Knowledge, Thomson Reuters) мен Скопус (Scopus) компаниясының ғылыми журналдар халықаралық базаларына кіретін және нөлдік емес импакт-факторы бар шетелдік баспасында – 1 мақала, халықаралық конференциялардың материалдарында – 6 мақалалар, қайдың 5 – шетелдік.

ANNOTATION

To the doctoral thesis for the degree of
philosophy doctor (Ph.D.) on the specialty 6D050900 – «Finances»

Mayer Olga Iosifovna

«Development of credit system of the Republic of Kazakhstan: evaluation of state and main priorities»

Topicality of research topic. In the program «Kazakhstan – 2030. Prosperity, safety and improvement of welfare of all Kazakhs», Strategy of industrial-innovational development of Republic of Kazakhstan for 2003-2015 and Message of President of Republic of Kazakhstan-Leader of Nation N.A. Nazarbayev «Strategy «Kazakhstan-2050»: new politic course of established state» big attention is directed for increasing of efficiency of functioning of patriot credit system, from stable state of which depends possibility of opposition to threat for new world destabilization. Within the 1 confines “Economic policy of new course – overall economic pragmatism on principles of profitability, return from investments and competitiveness» put aim of provision of economics with necessary monetary resources by the way of recovery of credit institutes, deliverance of problematic credits and decision of funding problems.

In the connection development of present theoretic-methodic and conceptual bases in sphere of credit relations is necessary condition of provision of efficient working of credit-financial institutes; and looking for specialties of development and possibilities of optimization of structure and financial stability of main credit institutes is enough topical theme of scientific researching.

The aim of dissertation work is theoretic justification of functioning of modern credit system, making of recommendations about increasing of efficiency of credit system and determining of priority directions of development of credit organizations of Republic of Kazakhstan.

For decision of the given aim was put and decided in series the next tasks:

– to research theoretic-methodologic bases of credit system’s functioning and to determine the role of credit institutes in development of patriot financial-economical system;

– to give evaluation for structure of modern credit systems, to find specialties and to concrete criterions of efficiency of patriot credit organizations’ functioning, formulated in the form of system requirements to certain parameters of the state KSRK;

– to research foreign experience of successful creating of modern models of credit systems and to determine vectors of their efficiency;

– to make analysis of modern state of credit organizations to find factors affected for efficiency of their activity and to mark problems of main sectors of financial-credit system;

- on the base of making compare analysis to determine place of credit system of Republic of Kazakhstan within the confines of CIS countries and more economically stable countries of world;

- to mark priorities of development of credit organizations, to make proposals for improvement of activity and model of optimization of main sectors of economics.

The object of researching is financial results of activity of credit institutes of Republic of Kazakhstan.

The subject of researching is complex of economical relations connected with mechanism of functioning and optimization of credit-financial institutes of Republic of Kazakhstan within the confines of modern development stage.

Methodologic base of researching are system, complex and historic slants to studying of credit problems, expert evaluation method, economical analysis method – vertical, horizontal, trend, analysis of coefficients, correlation-regress analysis, and also economical-mathematic modeling method.

Scientific novelty of dissertation work concludes in that in results of researching of theoretic aspects, mechanism of functioning of credit institutes was found new streams in the sphere of credit system of Kazakhstan.

Novelty of results of researching got by applicant:

- author’s determination of “credit system” is given;
- by the way of systematization of experience of patriot and foreign practice of crediting is determined and concreted criterions of functioning of credit system;
- on the base of evaluation and comparison of base financial indexes of activity of credit institutes is determined positions of Kazakh credit organizations within the confines of countries of CIS and more economically stable countries of world;

- new streams in work with problematic debts was offered which permits improve state of credit portfolio of credit organizations;

- developed model of optimization of the structure and increasing of financial stability of credit system of Republic of Kazakhstan by the way of using of mathematic modeling methods.

Main scientific positions made for the defense:

- in the process of researching of modern determining of “credit system” term was offered author’s determination taking into consideration community of rights and compulsories of partners of credit system within the confines of the concrete state;

- presence of ordered system of submitting to credit institutes creterial requirements permits to objective evaluate common stability of credit system and helps for exact marking of positions taking by organizations on credit-financial market;

- on the base of made evaluation of main institutes of credit system was found: tendencies of deterioration of actives’ quality, and in part of loan portfolio, intermittent yield and not high growth of volumes of own capital; factors affected

for ambiguous dynamics of yield; not high positions taken by patriot credit institutes within the confines of world credit community and countries of CIS;

– identified areas for further improvement of Kazakhstan credit system, combined with the use of positive foreign experience of leading European states by creating a single regulator will allow it to make the transition to a system state approach to the methodology and practice of regulation and supervision, to ensure strategic planning of credit institutions and the balanced development of key sectors KSRK. The introduction of the same in the existing system for managing distressed debt of European experience to create a specialized crisis counseling centers in the area of mortgage lending and consumer loans will contribute to a partial solution of problems of credit institutions in arrears;

– made by author optimization model, calculated on the basis of the proposed matrix, which includes the three main segments of credit institutions (banking, the sector OOOVBO sector and mortgage companies), is looking changes in structure of credit system in whole and also inside its sectors which will permit indexes of profitability and increase financial stability of CSRK.

Theoretic significance of researching is determined with that present in it scientific findings and practice recommending can be with base for following more detailed researching and discussion of problems connected with improvement of quality of functioning of financial institutes helping to increasing of efficiency of credit process. Results of made researching may be used in study for some economical disciplines.

Practical significance of dissertation researching consists in possibility of application of recommending about improvement of state of credit portfolio by commercial banks and other institutes making activity which is connected with crediting.

Information about publications. About theme of dissertation was published 14 scientific works with common volume 6,1 p. s. In scientific editions recommended by Committee of control for study and science of MSS RK was published 4 articles, in foreign edition entering in international bases of scientific magazines of ISI Web of Knowledge, Thomson Reuters and Scopus Company and having non-zero impact-factor– 1 article, in foreign conferences' materials - 6 articles, from which 5 are foreign.